

ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ ҲАРАКАТИ ЁКИ УЛАРДАН Фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш учун жиноий жавобгарлик масалалари

¹С.А. Калауов,

²А.А. Расулев

¹Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Автомобиль тайёргарлиги кафедраси бошлиғи,
техника фанлари номзоди, доцент

²Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Жиноят ҳуқуқи кафедраси катта ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7386609>

ARTICLE INFO

Received: 20th November 2022

Accepted: 29th November 2022

Online: 30th November 2022

KEY WORDS

Жамоат хавфсизлиги,
транспорт воситалари, йўл
ҳаракати қоидалари,
транспортдан фойдаланиш
хавфсизлиги қоидалари,
объект, объектив томон,
субъектив томон, субъект,
сабабий боғланиш, ҳайдовчи,
квалификация белгилари.

Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузишнинг ижтимоий хавфлиги йўлларда ҳаракат хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши натижасида одамларнинг соғлиғига шикаст етказилиши ёки уларнинг ўлими, ҳалокатга сабаб бўлиши, мулкий зиён етиши ва бошқа шу каби оқибатларнинг келиб чиқиши билан шартланади.

Статистик маълумотларга кўра, 2021 йилда республика бўйича жами 3753 та йўл транспорт ходисаси қайд этилган, 2022 йилнинг саккиз ойида бу кўрсаткич 3559 ни ташкил этмоқда. Транспорт воситалари ҳаракати ёки

ABSTRACT

Мақолада транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш учун жавобгарликни назарда тутувчи жиноятни объектив ва субъектив белгилари, квалификация оид ҳолатлари, ўхшаш жиноятлардан фарқловчи жиҳатлари амалдаги жиноят қонунчилиги асосида таҳлил қилинган.

улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши натижасида 2021 йилда 166 та одам ҳалок бўлган, 2022 йилнинг саккиз ойида 909 та одам вафот этган¹.

Йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузишга қарши курашда ҳуқуқбузарликларни олдини олиш билан бир қаторда, айбдор шахсларга давлат мажбурлов чоралари, жумладан, жиноят қонунчилиги

¹ Ўзбекистон Республикаси очик маълумотлар портали /Электрон манба. (Кириш йўли: <https://data.gov.uz/rus/data/6107bba62a2e256d868e8670?page=4>), (Мурожаат санаси: 19.08.2022й.)

нормаларини қўллаш муҳим аҳамият касб этади.

Жиноят қонунчилиги жиноятчиликка қарши курашнинг самарали воситалардан бири бўлиб, унинг нормаларини ягона талқин қилиш ва тўғри қўллашни талаб қилади. Бу турдаги ҳуқуқбузарликларни тўғри квалификация қилиш жиноят қонунчилиги принципларини ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфатларини таъминлашнинг кафолати ҳисобланади. Хар қандай ижтимоий хавfli қилмиш каби транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш жиноятига тўғри ҳуқуқий баҳо бериш учун унинг жиноят таркибини ташкил қилувчи объектив ва субъектив белгиларини таҳлил қилиш билан боғлиқдир.

Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш учун жиноий жавобгарлик ЖКнинг 266-моддасида назарда тутилган. Қонун мазмунига кўра, ушбу жиноятнинг бевосита объекти транспорт воситалари ҳаракати ва улардан фойдаланиш хавфсизлигини таъминлайдиган ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Жиноятнинг қўшимча бевосита объекти шахснинг соғлиғи ёки ҳаётини қўриқловчи ижтимоий муносабатлар ташкил қилади.

Мазкур жиноятнинг объектив томони ижтимоий хавfli қилмишнинг ҳаракат ёки ҳаракатсизлик шаклларида ифодаланиши мумкин. Ушбу жиноят таркиби бланкет диспозиция тузилишига эгаллиги сабабли, қоида бузилиши Ўзбекистон Республикаси «Йўл ҳаракати хавфсизлиги

тўғрисида»ги қонуни² ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 2022 йил 12 апрель 172-сонли қарорига³ ҳавола қилиш орқали, яъни йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларининг қайси бандлари бузилганлигини аниқлаш зарур. Кўрилаётган қилмиш моддий таркибли жиноят ҳисобланиб, объектив томоннинг зарурий белгиси сифатида йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларнинг бузилганлигини натижасида инсоннинг баданига ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилиши назарда тутилган. Ушбу жиноятни квалификация қилишда албатта, йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларининг қайси бандлари бузилганлигини ва улардан қайсилари ЖК 266-моддасида назарда тутилган оқибатлар билан сабабий боғланишда бўлганлигини аниқлаш зарур⁴.

Шуни назарда тутиш лозимки, мазкур жиноятнинг объектив томонини йўл ҳаракати қоидаларини бузиш ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш хавфсизлигини бузишда намоён бўладиган иккита муқобил қилмишлар

² Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон; 12.10.2021 й., 03/21/721/0952-сон

³ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 13.04.2022 й., 09/22/172/0298-сон, 21.07.2022 й., 09/22/393/0654-сон

⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг “Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида”ги 2015 йил 26 июндаги 10-сон қарорининг 9-банди//Электрон манба. (Кириш йўли: <https://lex.uz/docs/2710284>). (Мурожат санаси: 18.08.2022й.).

ташқил этади. Йўл ҳаракати қоидаларини бузиш транспорт воситасини бошқариш тартибига доир белгиланган кўрсатмаларга риоя этмасликда (масалан, белгиланган ҳаракатланиш тезлигини ошириш, йўл белгиларига риоя қилмаслик, ҳаракатланишнинг қарама-қарши томонига чиқиб кетиш ва шу кабиларда) ифодаланади. Транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш эса, транспорт воситаларидан фойдаланиш тартибига доир белгиланган кўрсатмаларга риоя этмасликда (масалан, ногабарит юкларни ёки йўловчиларни бунга мўлжалланмаган транспорт воситасида ташиш, автомобилни белгиланмаган жойда тўхтатиб туриш ёки қолдириб кетиш, транспорт воситаси бошқарувини шу воситани бошқариш ҳуқуқига эга бўлмаган шахсга топшириш ва шу кабиларда) ифодаланади.

Транспорт воситаси ҳайдовчисининг йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш натижасида эмас, балки юкни ортиш ёки туширишда, транспорт воситаларини таъмирлашда, қурилиш, йўл, қишлоқ хўжалиги ва бошқа ишларни амалга ошириши натижасида ЖК 266-моддасида назарда тутилган оқибатларга сабаб бўлган ҳаракатлари, юзага келган оқибатлар ва айб шаклидан келиб чиққан ҳолда, шахсга қарши жиноятлар ёки ишларни амалга ошириш қоидаларини бузиш учун жавобгарликни назарда тутувчи ЖК тегишли моддалари бўйича квалификация қилиниши лозим.

Йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш

қоидаларини бузиш, агар у келиб чиққан оқибатлар билан боғлиқ бўлмаса, айбловдан чиқарилиши лозим. Бундай ҳолларда қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилади.

Мазкур жиноятнинг субъектив томони ҳаракатланиш ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш ёки бошқа қоидалар бузилиши хусусиятидан қатъи назар, эҳтиётсизлик оқибатида содир этилган, деб эътироф этилади, чунки, бунда айбдор барча ҳолларда ўз-ўзига ишониш ёки бепарволик билан ҳаракат қилади. Агар айбдор ҳаракатланиш ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини қасддан бузса, унинг қилмиши Жиноят кодексининг қасддан содир этилган жиноятлар учун жавобгарликни назарда тутувчи тегишли моддалари бўйича квалификация қилиниши лозим.

Айбдор томонидан бир неча мустақил жиноятлар содир этилган бўлиб, масалан, бу жиноятлардан бири ҳаракатланиш ёки транспорт воситасидан фойдаланиш хавфси злигига қарши, бошқаси эса, ҳаётга ёки соғлиққа қарши жиноят бўлса, унинг ҳаракатлари мазкур жиноятлар мажмуини ташқил этади.

Ушбу жиноятнинг субъекти транспорт воситасини бошқарган, 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади. ЖК 266-моддасида назарда тутилган жиноят субъекти сифатида транспорт воситасини бошқарган, яъни:

ҳайдовчилик гувоҳномасига эга;

йўл ҳаракати қоидаларини бузганлиги учун ҳайдовчилик гувоҳномаси олиб қўйилган;

тегишли турдаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилинган;

умуман транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқига эга бўлмаган; кўш бошқарувли ўқув (машқ) транспорт воситасида транспортни бошқаришни ўргатаётган шахс топилиши мумкин.

От-улов транспортини бошқариб бораётган, шунингдек велосипедчилар, арава, чана, болалар ҳамда ногиронлар аравачаларини тортиб (юрғизиб) бораётган ва йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузишга йўл қўйган шахс, агар бунда эҳтиётсизлик орқасида баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилган ёхуд одам ўлган бўлса, бунинг учун асослар мавжуд бўлган тақдирда, ЖК 268-моддаси бўйича жавобгар бўлади.

Агар йўл ҳаракати ва транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш бир неча турдаги транспорт воситаси ҳайдовчиларининг жиноий ҳаракатлари билан сабабий боғланишда бўлса, бундай ҳолда улар транспорт воситаси туридан келиб чиқиб, тегишлича, ЖК 266 ёки 268-моддаси бўйича жавобгарликка тортиладилар.

Йўл ҳаракати қоидалари икки ёки ундан ортиқ йўл ҳаракати иштирокчиси томонидан бузилган ҳолларда, ЖК 266-моддаси бўйича жиноий жавобгарлик фақат транспорт воситасини бошқариш борасидаги ҳаракатлари мазкур моддада кўрсатиб ўтилган оқибатлар билан сабабий боғланишда бўлган ҳайдовчидагина келиб чиқади. Транспорт воситасини бошқариш борасидаги ҳаракатлари келиб чиққан оқибатлар билан сабабий боғланишда бўлмаган бошқа ҳайдовчи эса, йўл ҳаракати қоидаларини бузганлиги учун маъмурий жавобгарликка тортилади.

Транспорт воситасининг ҳаракати ёки ундан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши одам ўлишига сабаб бўлса, қилмиш 266-модданинг иккинчи қисми билан квалификация қилинади.

Жиноят кодекси 266-моддасининг учинчи қисмида транспорт воситасининг ҳаракати ёки ундан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши одамлар ўлимига (ЖК 266-м. 3-қ. «а» б.), ҳалокатга (ЖК 266-м. 3-қ. «б» б.) ёки бошқа оғир оқибатларга (ЖК 266-м. 3-қ. «в» б.) сабаб бўлиши учун жавобгарлик белгиланган.

Йўл-транспорт ҳодисаси оқибатида икки ёки ундан ортиқ одам жабрланган (бир пайтнинг ўзида баданга оғир шикаст етказилган ва одам ўлими келиб чиққан) ҳолларда, йўл ҳаракати қоидаларини бузган шахснинг ҳаракатлари ЖК 33-моддасининг иккинчи қисмига мувофиқ ЖК 266-моддасининг оғирроқ жавобгарликни назарда тутувчи қисми бўйича квалификация қилиниши лозим.

Бир хил оқибатлар келтириб чиқарган, ўзаро боғлиқ бўлмаган йўл ҳаракати ёки транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларининг бир нечаси бузилганда, айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 266-моддасининг шундай оқибатларни назарда тутувчи тегишли қисми билан (ЖК 33-моддаси иккинчи қисми қоидага мувофиқ) қамраб олинади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар билан боғлиқ ишлар юзасидан суд амалиётининг айрим масалалари тўғрисида»ги 2015 йил 26 июнь 10-сонли қарорида берилган

тушунтиришларга кўра, ҳайдовчида йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олиш учун техник имконият бор-йўқлиги масаласини ҳал этишда, ҳаракатланиш учун хавф пайдо бўлган пайт, ҳар бир муайян ҳолда, йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлгунга қадар йўлда мавжуд бўлган вазиятни инобатга олган ҳолда аниқланишидан келиб чиқиш лозим. Ҳаракатланиш учун хавф пайдо бўлган вақт, ҳайдовчи уни пайқай олиши учун объектив имкониятга эга бўлган пайтдан бошлаб ҳисобланади.

Махсус билим талаб қиладиган масалаларни йўл-транспорт ҳодисаси хусусиятларидан (транспорт воситалари ҳаракатланиш тезлиги, ҳайдовчида йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олиш учун техник имконият бор-йўқлиги, йўл-транспорт ҳодисаси иштирокчилари ҳаракатларининг «Йўл ҳаракати қоидалари» талабларига мувофиқлиги, транспорт воситалари, улар агрегатлари ва узелларининг техник ҳолати ва шу кабилардан) келиб чиқиб, аниқлаш учун суд-автотехника экспертизаси тайинланиши лозим. Йўл-транспорт ҳодисасининг бошқа ҳолатларини аниқлаш учун суд-автотехника экспертизаси ҳал қиладиган масалалар билан бир қаторда суд-трассология ва бошқа экспертизаларга оид масалаларни қамраб олувчи комплекс экспертизалар тайинланиши мумкин.

Экспертиза тайинлаш тўғрисидаги қарорда (ажримда) хулоса бериш учун экспертга зарур бўлган, ишда мавжуд материалларга асосланган йўл-транспорт ҳодисасига оид бошланғич маълумотлар кўрсатилиши лозим. Йўл-

транспорт ҳодисаси ҳолатлари тўғрисида ишда бир-бирига зид маълумотлар мавжуд бўлганда, экспертга (экспертларга) бу маълумотларнинг ҳар бири бўйича алоҳида хулоса бериш топширилади.

Шуни назарда тутиш лозимки, суд-автотехника экспертизаси ваколати доирасига фақат йўл-транспорт ҳодисаси билан боғлиқ махсус техник масалаларни ҳал этиш киради. Шунинг учун, экспертиза тайинлашда судлар экспертлар олдига ечими мутлоқ суднинг ваколатига тааллуқли (масалан, йўл ҳаракати иштирокчисининг айбдорлик даражаси тўғрисида) ҳуқуқий масалаларни қўйишга ҳақли эмаслар.

Йўл-транспорт ҳодисасини содир этишда айбдор ва жабрланувчини, унинг ҳаёти ёки соғлиғи хавф остида қолганлигини била туриб, ёрдамсиз қолдирган ҳайдовчи ЖК 266 ва 117-моддаларининг тегишли қисмларида назарда тутилган жиноятлар мажмуи бўйича жавобгарликка тортилиши лозим.

Агар ҳайдовчи йўл-транспорт ҳодисасини содир этишда айбдор бўлмаса, бироқ, жабрланувчининг ҳаёти ёки соғлиғи унинг иштирокида содир этилган йўл-транспорт ҳодисаси оқибатида хавф остида қолдирилган бўлса, ҳайдовчи томонидан жабрланувчига ёрдам кўрсатишга доир Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрель 172-сонли қарори билан тасдиқланган «Йўл ҳаракати қоидалари»нинг 13-бандида белгиланган мажбуриятларнинг бажарилмаганлиги ЖК 117-моддасининг тегишли қисми бўйича жавобгарликка сабаб бўлади.

Йўл-транспорт ҳодисасида айбдор ҳайдовчи учун қуйидаги ҳолларда ЖК 117-моддаси бўйича жавобгарлик келиб чиқмайди:

агар унда жабрланувчига ёрдам кўрсатиш имконияти бўлмаса (масалан, йўл-транспорт ҳодисаси оқибатида ҳушини йўқотганлиги ёки олган тан жароҳати уни жабрланувчига ёрдам кўрсатиш имкониятидан маҳрум қилган бўлса ва ҳ.к.);

жабрланувчининг баданига етказилган тан жароҳатлари унинг ҳаёти ва соғлиғи учун хавfli бўлмаса;

жабрланувчининг ўлими йўл-транспорт ҳодисаси пайтида рўй берган бўлса.

Йўл ҳаракати ва транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидалари бузилишини ҳарбий машинани бошқариш ва улардан фойдаланиш қоидаларини бузишдан фарқлаш лозим. Ҳарбий хизматчи томонидан жанговар, махсус ёки транспорт машиналарини бошқариш ва улардан фойдаланиш қоидалари бузилган тақдирда, қилмиш ЖК 298-моддаси билан квалификация қилинади. Агар йўл-транспорт ҳодисаси ҳарбийлаштирилмаган машинани бошқарган ҳарбий хизматчининг айби билан ёки ҳарбий машинани бошқарган ҳарбий бўлмаган шахснинг айби билан содир этилса, қилмиш ЖК 266-моддаси билан квалификация қилиниши лозим.